

ИВАНА С. ВЕСИЋ

Музиколошки институт САНУ, Београд*
Оригинални научни рад / Original scientific paperСВЕСЛОВЕНСКА ИДЕЈА У ДЕЛОВАЊУ САВЕЗА
МУЗИЧАРА У КРАЉЕВИНИ СХС/ЈУГОСЛАВИЈИ
ТОКОМ ДВАДЕСЕТИХ ГОДИНА XX СТОЛЕЋА:
ИНИЦИЈАТИВЕ, АКТИВНОСТИ, ПОСТИГНУЋА**

САЖЕТАК: У овом раду разматрали смо допринос дела функционера најзначајнијег професионалног удружења музичара у међуратној Југославији – Савеза музичара у Краљевини СХС/Југославији, спровођењу словенске културне интеграције. Пратећи деловање групе окупљене око званичног гласила организације *Jugoslavenski muzičar / Muzičar*, у међународним оквирима, издвојили смо кључне подухвате који су покренути у периоду између 1923. и 1929. с циљем зближавања и интеркултурне размене са словенским музичарима и стручњацима. Резултати анализе видова и интензитета колаборације загребачких музичара с музичарима из словенских земаља посматрани су у компарацији с резултатима ранијих истраживања. Циљ тога био је да се размотри да ли су и у којој мери настојања ове групације кореспондирала са сродним тежњама других југословенских и словенских музичара, као и с доминантним ставовима и праксом политичке и интелектуалне елите с ових простора.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: свесловенство, Савез музичара у Краљевини СХС/Југославији, Фран/Фрањо Шидак, Јарослав Шидак, *Jugoslavenski muzičar / Muzičar*.

Замисао о културном и политичком зближавању Словена на тлу Европе актуелизовала се у различитим видовима почев од XVII века.¹ Како су се мењале геополитичке прилике на овом простору и, у складу с тим, дугорочни циљеви политичке и интелектуалне елите поје-

* distinto_diferente@yahoo.com

** Ова студија је резултат рада на пројекту Музиколошког института САНУ *Идентификација српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (ОН177004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Међу најраније поборнике словенске идеје убраја се хрватски теолог и свестрани интелектуалац Јурај Крижанић (1618–1683). О његовим активностима и замислима у погледу словенског зближавања видети детаљније у PETROVIĆ 1947.

диначних словенских народа, тако су се појављивала нова тумачења значаја и модалитета њиховог међусобног повезивања.² Упркос крупним променама изазваним исходом Великог рата и Октобарске револуције који су, између осталог, донели политичко осамостаљење већини Словена, као и недвосмислено удаљавање њихових националних елита од руског, односно совјетског утицаја, потреба за обухватнијом колаборацијом на различитим нивоима није изгубила на важности. Штавише, стиче се утисак да су у периоду између два светска рата негдашња стремљења ка словенској интеграцији почела изнова да инспиришу усталасане духове словенских интелектуалаца који су у апокалиптичном слому великих империја на тлу Европе видели прилику за историјско уздизање и буђење културно-политичких потенцијала вековима спутаваних словенских народа. У складу с новонасталим историјским околностима, идеја о интензивирању контаката међу словенским народима ради стварања чвршћих културних, научних, економских и политичких спона и, последично, обликовања специфичне цивилизацијске творевине не само у европском већ и глобалном контексту, привукла је пажњу једног дела југословенских интелектуалаца почетком двадесетих година прошлог века, међу којима су велики удео имали музичари и музички стручњаци. Иако је у том моменту свесловенство афирмисано у скромним размерама међу припадницима политичке елите првенствено кроз појачану размену с Чехословачком у бројним областима деловања, поједини интелектуални и уметнички кругови приступили су му с пуно ентузијазма не заустављајући се само на надахнутим изразима солидарности са словенском „браћом“. Полазећи од недовољно јасно формулисане или делимично искристалисане идеолошке подлоге у склопу које су могле да се препознају наслаге деветнаестовековних тумачења историјске улоге и значаја Словена насталих у Русији и Хабзбуршкој монархији (словенофилство/славјанофилство, панславизам, аустрославизам, неославизам/новославизам; уп. Овšуст 2013: 198–230) у спрези с послератним филозофским песимизмом и евроазијским схватањима, припадници тих кругова иницирали су различите активности с циљем да прокламован културни програм актуелизују и преточе у далекосежан процес зближавања.

---

² О историји идеје словенске интеграције, као и њеним актуелизацијама, интерпретацијама и политичким, друштвеним и културним ефектима постоје бројне студије. За потребе овог рада користили смо се резултатима истраживања историчара и антрополога који су се посебно фокусирали на отеловљење свесловенства међу аустроугарским Словенима током XIX века, те на почетку XX века (Šidak 1968; Gross 1981; Agičić 2000), потом међу руском политичком и интелектуалном елитом XIX и XX века (Shlapentokh ed. 2007) и, најзад, у ширем временском и географском опсегу (Ovšust 2013).

Премда је културна и уметничка сарадња између југословенских и других словенских народа на темељу свесловенских тежњи била предмет неколико истраживања у протеклим годинама у којима су се испитивале поједине њене димензије,³ овом приликом је циљ да се сагледају извесне иницијативе које до сада нису детаљније разматране, односно да се објасне њихов узрок и ефекти које су имале у југословенској уметничкој и јавној сфери и шире. Посебну важност у том смислу имало је деловање групе загребачких музичара, утицајних припадника Савеза музичара у Краљевини СХС/Југославији, предвођених Франом/Фрањом Шидаком, а потом и Јарославом Шидаком, који су чинили не само окосницу гласила организације *Jugoslavenski muzičar / Muzičar* у периоду од 1923. године до краја двадесетих година прошлог века, већ и кључне носиоце њених међународних активности. Оно је посматрано у компарацији с напорима других југословенских и словенских музичара из тог периода који су се посветили развијању словенске узајамности кроз успостављање личних контаката или званичну сарадњу с уметничким друштвима, ансамблима и организацијама. Изузев указивања на спектар активности загребачких музичара и музичких стручњака, посматране су и владајуће прилике у југословенској средини када је о свесловенској идеји реч. Било је, наиме, битно да се истакне однос према њој, њена распрострањеност, и приступ тумачењу међу припадницима интелектуалне елите да би се напослетку из шире перспективе сагледао учинак разматране групе.

Испитивање улоге југословенских музичара у ширењу свесловенске идеје током двадесетих година протеклог столећа проистекло је из резултата ранијих истраживања (Весић 2016; Vesić 2017; 2019) који су обogaђени и надграђени новим увидима. Они су настали из анализе међународног деловања загребачких музичара из тог периода на основу систематизованих података из часописа *Jugoslavenski muzičar / Muzičar*, а потом и из збирке докумената Косте П. Манојловића похрањене у Музиколошком институту САНУ, Београд.⁴

---

³ Тај феномен заједно с феноменом међусловенских културних веза у контексту деловања музичара у међуратном периоду детаљније су истраживали музиколози Милица Гајић (Галић 1996), Александар Васић (Vasić 2007; Васић 2009; 2014), Ивана Весић (Vesić 2007; 2019; Весић 2016), Катарина Томашевић (Томашевић 2009), Розалина Спасова и Стефанка Георгиева (SPASOVA, GEORGIEVA 2011), Стефанка Георгиева (GEORGIEVA 2017) и Биљана Милановић (Милановић 2010; MILANOVIĆ 2017).

⁴ Ова збирка је делимично архивистички обрађена услед чега појединачни документи нису сигнирани.

*Југословенска јавна сфера и појава свесловенских тежњи:
сажећ осврћ*

Неколико година након Првог светског рата међу југословенским интелектуалцима појавила су се тумачења развоја југословенског друштва и културе у којима ослањање на западноевропске моделе није представљало полазну основу. Пут напретка и унапређења на овим просторима водио је кроз угледање на достигнућа појединих словенских народа, али и међусобну сарадњу која је услед претпостављене подударности духовних одлика различитих група Словена и њихове цивилизацијске саобразности требало да изнесе на видело значајан културни потенцијал словенске „расе“. Да је еманципација југословенског друштва и културе и целокупног словенског „простора“ могућа првенствено кроз обухватну, континуирану и систематично вођену интеркултурну размену наговештавано је у дискусијама појединих истакнутих научника и утицајних јавних личности с ових простора. Међу њима, важно место припадало је професорима Универзитета у Београду – антропологеографу и етнологу Јовану Цвијићу, као и хеленисти Милошу Ђурићу, који су свесловенској идеји покушали да дају јасније одређење. Оба научника представила су своје погледе на свесловенство у часопису *Српски књижевни гласник* у првој половини двадесетих година у кратком временском размаку. Најпре је иступио Цвијић сажимајући своја схватања у тексту „Основе јужнословенске цивилизације“ (1922), а на његове претпоставке и закључке надовезао се Ђурић у спису „Културна мисија Словена“ (1924). Одједи њихових поставки могли су да се уоче у тумачењима свесловенства утицајних конзервативних и либералних кругова у Краљевини СХС/Југославији те су из тог разлога посебно апострофирани (уп. Весич 2016: 127–140).

Цвијићево излагање првенствено је било фокусирано на проблем стварања културног јединства и заједничког цивилизацијског оквира међу Јужним Словенима, тачније Србима, Хрватима и Словенцима, док је питање општесловенског уједињења заузело споредно место. Упркос томе, извесне претпоставке које је с тим у вези изнео овај научник од посебног су значаја будући да су континуирано репродуковане у мање или више измењеној форми у наративима поклоника свесловенства током читавог међуратног периода. Пре свега, битно је то да је Цвијић полазио од уверења да словенски народи морају да развију самосвојан тип цивилизације и, консеквентно, државе и да је у том процесу неопходно да се усредсреде на културну раван уместо на политичку, имајући у виду постојање међусобних „политичких супротности“ (Цвијић 1922: 350). Императив остварења културне и со-

цијалне аутохтоности ове групације једним делом је проистицао из стицања политичке самосталности и ослобађања од превласти других нација с којима не деле „основне психичке особине“ и начине „реаговања на појаве спољњег света и живота“ (1922: 350). Ипак, у већој мери је он био мотивисан превазилажењем ограничења европске цивилизације отуђене од „истине“ и удаљене од „правог живота и Бога“ (1922: 350). Иако преокупиран креирањем јужнословенског културног поретка, тачније процесима на којима је оно почивало, Цвијић је индиректно указао на могуће начине словенске еманципације. Примећујући да на том пољу у прошлости није било „координираног рада, са планом и системом“ (1922: 351), али да су након Великог рата околности далеко повољније, стиче се утисак да је он посебне наде полагао у адекватну „колаборацију научних и хуманих институција и публициста“, као и у надилажење међусобних лингвистичких препрека кроз учење језика других словенских народа (1922: 351–352).

На трагу Цвијићевих схватања о значајној улози Словена у глобалним оквирима у блиској будућности уз наглашавање важности процеса „екуменизације човечанства“ (Ђурић 1924: 525), Милош Ђурић се усредредио на разматрање разлика између источних и западних цивилизација, те плодотворности лиминалне позиције словенских народа – „између Истока и Запада“, у очекиваном свечовечанском препороду. Полазећи од уверења о неуравнотеженом односу између духовног и материјалног у западним и источним културама, тачније превласти „технике“ на простору Европе, односно „етике“ у земљама Азије, типичне за бројне деветнаестовековне поставке свесловенства нарочито међу руским интелектуалцима, Ђурић је улогу Словена видео у њиховом премошћавању путем „више културне синтезе“ која је подразумевала сједињавање „два типа живота: живот Истока у простору и живот Запада у времену; [...] окциденталне практике и крика и ориенталног (*sic!*) великог ћутања и мира“ (1924: 529). То је, како је истицао, представљало крупан корак ка стварању „једне животније културе, једне богатије синтагме, у којој би, на један органски начин, били поједни вечни садржаји култура источних и западних“ (1924: 529). Попут Цвијића и Ђурић је био мишљења да су Словени добивши политичку независност били у прилици да креирају „своју самосталну, богато ниансирану (*sic!*) цивилизацију и културу, која би својим специфичним особинама, својим посебним аспектима, начинима и резултатима, усавршавала и допуњавала цивилизацију и културу општу светску“ (1924: 609). Исходиште тог процеса он је видео у оживљавању и развијању стваралачких нагона „из којих поникоше оне многобројне српске задужбине, цркве и манастири“, као и српске народне песме,

ризнице „општечовечанских културних вредности“ и „чуварке наших [словенских] месижских мисли“ (1924: 612).

Осим што је наглашавао важност српског културног наслеђа у уздизању Словена и њиховом коначном ступању на сцену историје, Ђурић није прецизирао како би до тога могло да дође нити да ли је имао у виду све словенске народе или само један њихов део. За разлику од њега, Цвијић је био знатно одређенији. Говорећи о појединости-ма словенског културног зближавања и креирања јединствене цивилизације, он је поред Срба, Хрвата и Словенаца имао у виду још и Чехословаке, Пољаке и руске емигранте расуте по Европи услед, како је веровао, „велике несреће која је снашла нашу велику Русију“, алудирајући на Октобарску револуцију (Цвијић 1922: 358). Цвијић је из свог видокруга изоставио Бугаре без икаквог образложења, што је, претпостављамо, било инспирисано тада актуелним спољнополитичким курсом Краљевине СХС, то јест изразитом одбојношћу према суседној држави и њеној политичкој и интелектуалној елити која се, осим кроз дипломатске активности, испољавала и у југословенској штампи и јавној и културној сфери.⁵

Оптимистичне погледе на будућност словенске културе и њену мисионарску улогу карактеристичне за двојицу београдских научника и интелектуалаца чини се да је делио и изванредан део југословенске, а нарочито српске јавности. То се, поред осталог, могло уочити у функционисању појединих културно-просветних удружења попут Југословенског соколског савеза (од 1929. Соко Краљевине Југославије) и Кола српских сестара,⁶ а потом и удружења као што су Југословенско-

---

⁵ О односима између Краљевине СХС/Југославије и Бугарске између два светска рата и представама о Бугарима у југословенској и нарочито српској јавности видети у Ристић 2013; 2017а, б.

⁶ Према подацима из гласила ових удружења – *Sokolski glasnik* и *Вардар* свесловенске тежње су се недвосмислено испољиле у њиховом деловању током двадесетих година прошлог века достижући нарочит успон крајем те деценије. С тим у вези, у оквиру Југословенског соколског савеза дискутовано је о потреби чвршег повезивања Словена не само кроз заједничке наступе „pred svetom“, односно свесловенске слетове, већ и кроз настојања „da [se] покаже da smo i duševno jedinstveni, da hoćemo da budemo i u nutrinji našoj, duševnosti, u neprekinutoj vezi i da od svojih načela neodstupamo nikada [...]“ (Dodatak: „Izveštaji za VIII. glavnu skupštinu JSS u Beogradu 27. marta 1927. Sokolska štampa (potpisao Ante Brozović)“, *Sokolski glasnik*, 1927, бр. 5/6, 53). Слична стремљења постојала су и у оквиру Кола српских сестара чије се руководство радо одазвало позиву за прикључење Свесловенском удружењу жена 1929. године у Прагу – организацији која је имала за циљ „зближење и упознавање словенских народа“. Оваква одлука тумачена је као логична последица ширих струјања у југословенској јавности и јавности бројних словенских народа, тачније чињенице да су многа удружења (новинара, лекара, професора, учитеља, инжењера, педагога) и клубови „ухватили дубоког корена у свесловенској заједници, у свима словенским земљама, где се

-чехословачка лига и Пољско-југословенски клуб у оквиру којих је интензивно рађено на повезивању са сродним словенским организацијама, као и заинтересованим групама и појединцима. Иако је у приступу словенској интеграцији водећих југословенских интелектуалних и политичких кругова видљив утицај Цвијићевих и Ђурићевих схватања, чињеница је да су у периоду двадесетих година актуелизоване бројне варијанте свесловенства које су проистикале из идеолошких дистинкција и неподударности ширих културних и друштвених интереса тада активних појединаца и група. С тим у вези постојала су значајна одступања у тумачењу овог концепта међу припадницима различитих струја либералног и конзервативног усмерења, као и у етничкој равни – између представника српске, хрватске и словеначке политичке и интелектуалне елите, те руских емиграната (уп. Vesić 2019).

Интересантно је да су вероватно најгласнији поборници словенског обједињавања у овом периоду били музичари и музички стручњаци који су, било приватним путем или посредством одређених организација, настојали да идеји свесловенства дају практично утемељење. С тим у вези, они су од 1922. године, а посебно између 1924. године и 1929. године, покренули низ значајних иницијатива и развили интензивну сарадњу с музичарима из различитих словенских земаља доприневши да ово раздобље прерасте у једну врсту „златног доба“ свесловенства у југословенском музичком животу. Све што се у наредној деценији дешавало у тој области представљало је углавном наставак већ започетог уз осетно опадање интересовања чије потенцијалне узроке треба тражити у генерацијској смени, евентуалном незадовољству постигнутим резултатима и ревитализацији идеје о међубалканској културној сарадњи. У наставку ће поред конкретних активности југословенских музичара у правцу креирања обједињеног словенског културног простора бити речи и о потенцијалним разлозима услед којих је ова групација у односу на друге уметничке групације била нарочито заинтересована за ширење свесловенства. Поред тога, пажња ће бити посвећена и изузетном занимању музичара и музичких стручњака за успостављање везе с бугарским колегама, што је представљало битно одступање не само од званичне југословенске политике, већ и од доминантних ставова унутар утицајних интелектуалних кругова особито у источним крајевима земље.

наизменично одржавају њихови конгреси“ (Т., „Конгрес свесловенског уједињења жена у Варшави. Коло српских сестара на конгресу“, *Вардар*, 1932, 84–86).

Рад на зближавању словенских музичара у Савезу музичара у Краљевини СХС: осврт на деловање уредништва и сарадника гласила Jugoslavenski muzičar / Muzičar

Иако о личности Франа/Фрање Шидака, чешког музичара који се у првим деценијама двадесетог века настанио у Загребу, нема пуно података,⁷ нема сумње да је он одиграо кључну улогу у покретању првог и јединог националног удружења професионалних квалификованих музичара на територији Краљевине СХС – Савеза музичара у Краљевини СХС (1924–1941), и да је у великој мери обликовао његову међународну делатност у првим годинама постојања. О томе, поред активности које је предузео у сврху његовог установљења и организационог проширења и обављања функција у појединим подсавезним органима, посебно сведочи ангажман око покретања и уређивања гласила *Jugoslavenski muzičar / Muzičar* чији је био не само оснивач и власник у периоду од 1923. до 1927. године, већ и главни идејни носилац.⁸ Штавише, у формативном раздобљу Савеза који се протезао до краја двадесетих година протеклог столећа (Весић, Пено 2017: 76–114), Шидак је у својству челне личности официјелног листа остварио плодну сарадњу с руководиоцима бројних сродних организација и организационих гласила и на тај начин се ставио у улогу креатора његове политике изван југословенских граница. Наиме, у првих неколико година деловања овог удружења музичара готово да није било иницијативе међународног карактера у којој Шидак није узео учешће или јој, што је још значајније, није дао јасно програмско усмерење. С тим у вези, без обзира на промене у редакционом одбору часописа у коме су се од 1925. године редовно смењивали функционери Савеза те чињенице да је ова организација преузела власништво над њим 1927. препустивши руковођење

---

⁷ Поред информација о томе да је Шидак био члан оркестра Народног казалишта у Загребу, те да је учествовао у оснивању првог чешког удружења музичара почетком XX века (1908) о чему постоје потврде у листу *Jugoslavenski muzičar* (видети Fran Šidak, „U povodu 20-godišnjeg jubileja Unije čehoslovačkih muzičara. Sjećanja na stvarenje strukovnog pokreta čeških muzičara“, *Muzičar*, 1928, 7, 1–2), нисмо наишли на друге податке о његовом животу и раду.

⁸ Шидак је обављао различите врсте послова у оквиру листа најпре самостално а 1925. као део редакционог одбора придружио му се Јосип Фалетић из загребачког огранка Савеза музичара, и 1926. Фран Миколић из љубљанског огранка у својству одговорних уредника. Судаћи према извештајима појединих органа ове организације, уреднички посао је током 1926. (а могуће и пре тога) обављао син Франа Шидака – Јарослав Шидак. Од априлског конгреса Савеза 1927. године гласило је прешло у руке организације, а у уређивачки одбор изабрани су Станислав Стражњици, Јарослав Шидак, Божидар Широла и Сречко Кумар. Функцију уредника вршио је Јарослав Шидак, с тим да су наредне године, 1928, Стражњици и Кумар напустили редакцију. Лист је 1928. године променио назив у *Muzičar*.

групи својих представника предвођеној Јарославом Шидаком⁹ као уредником, пут који је трасирао Фран/Фрањо Шидак у интернационалним оквирима није напуштен до краја разматраног периода.

Један од најважнијих задатака на коме је радио Шидак и касније његови наследници било је остваривање блиских веза са словенским музичарима, што је подразумевало како размену искустава у погледу функционисања професионалних удружења, тако и боље упознавање с „локалним“ приликама у музичком образовању, извођаштву, стваралаштву, историографији, издаваштву и слично. На темељу континуираног „протока“ података из различитих средина очекивало се да ће се кренути ка другим облицима сарадње у виду стварања заједничких организација, проширења концертних репертоара постојећих ансамбала, гостовања уметника и стручњака, као и популаризације словенских композитора и словенских музичких традиција. Јасна опредељеност у том правцу назирала се већ у првим бројевима *Jugoslavenskog muzičara* када у оквиру рубрике „Vanjske vijesti“ почињу да се појављују извештаји о музичким приликама у Чехословачкој и Совјетском Савезу, а касније и осврти на иницијативе чехословачких музичких уметника о оснивању Сметаниног дома, те о креирању закона о заштити музичара.¹⁰

---

⁹ Јарослав Шидак (1903–1986), син Франа/Фрање Шидака, био је један од најзначајнијих хрватских историчара у периоду након Другог светског рата. Иако је оставио трага у хрватској историографској мисли, о периоду његовог живота пре него што је стекао звање доктора историјских наука (1935) не зна се много. Јарослав Шидак је, попут свог оца, имао важну улогу у обликовању листа *Jugoslavenski muzičar / Muzičar* доприносећи расправама о положају музичке професије, о професионалном удруживању музичара и проблемима који су га пратили, о утицају технолошког развоја на функционисање поља музике и сл. Имајући у виду распон тема и појава о којима су расправљали како он, тако и Фран/Фрањо Шидак и остали сарадници листа, са жаљењем констатујемо да њихово публицистичко деловање није привукло пажњу музиколога на простору некадашње Југославије до данас.

¹⁰ У другом броју листа из септембра 1923. појавиле су се вести из Чехословачке, Русије (Совјетског Савеза), Мађарске, Румуније и Шпаније, да би већ у трећем броју значајна пажња била посвећена питању организовања музичара у Чехословачкој (страна 5), затим комплетном нацрту закона о заштити музичара који је начињен у оквиру чехословачких удружења (5), формирању фонда за изградњу дома у коме би уточоште нашли стари и изнемогли музичари из ове земље (6) и сл. У посебном сегменту овог броја, у рубрици „Iz vanjskog svijeta“ нашли су се детаљни прегледи концертних дешавања у Совјетском Савезу и најаве наступа Чешке филхармоније поводом прославе стогодишњице рођења Беджиха Сметане (6–7). Од четвртог броја из 1923. као стални дописник из Чехословачке појављује се Станислав Крчица, потпредседник подружнице Савеза чехословачких музичара у Брну. Веома информативни извештаји о раду бугарских и совјетских струковних организација појавили су се током 1924, а од јула 1925. постају редовни у оквиру рубрике „Internacionalni organizacioni pregled“. У погледу унапређења знања о музици различитих словенских народа свакако су најзначајнија била годишта број V, VI и VII (1927, 1928. и 1929) с обиљем вести, опсежних извештаја, чланака и једног темата.

У првим месецима постојања листа док Савез музичара у Краљевини СХС још није формално конституисан, уредништво се трудило да успостави односе с вођством професионалних музичких удружења из Чехословачке, Пољске, Совјетског Савеза и Бугарске не само ради стицања сазнања о моделима и начинима функционисања оваквих организација у другим, релативно сродним срединама, већ и због намере да се у једном тренутку оформи Словенски савез музичара као интернационална творевина. Идеја о стварању словенске уније националних удружења наметнула се крајем 1923. године представљајући прву иницијативу те врсте на југословенском простору и шире. Иако у том тренутку не сасвим прецизно дефинисана и постављена она је указивала на наклоњеност круга југословенских музичара окупљених око *Jugoslavenskog muzičara* и будућег Савеза музичара према словенским интеграцијским процесима. Како је наведено у детаљном осврту уредништва на проблем интернационализације „музичарског покрета“ (Аноним 1923: 4), потреба за ступањем у везу с удружењима из других словенских земаља и оснивањем заједничке наднационалне организације била је мотивисана чињеницом да је у том тренутку у међународним оквирима деловало једино Нордијско-централноевропско удружење музичара (*Nordisch-Zentraleuropäischer Musikerbund*) у коме је постојала доминација германских организација. Поред тога, судећи према одговорима који су на југословенски предлог стизали од челних људи појединачних словенских удружења, нема сумње да је он проистицао и из осећања међусобне културне сродности, сличности социоекономских околности и жеље за заједничким иступањем на „*međunarodnom forumu*“ (ANONIM 1924a: 3).

Недуго након што су исказали тежњу ка обједињавању словенских удружења у оквиру једне организације, југословенски музичари су приступили интензивној кореспонденцији с колегама из Бугарске и Чехословачке. Из Чехословачке су најпре долазили песимистички интонирани одговори, а после краћег времена расположење се променило (1924a: 3). У прилог томе, како су истицали чланови редакције *Jugoslavenskog muzičara*, сведочио је обраћање секретара Савеза чехословачких музичара (*Unie československých hudebníků*) у званичном гласилу *Hudební věstník*, у коме је констатовао следеће:

Na našu moralnu potporu u svom organiz. [organizacionom] razvitku mogu jugoslav. [jugoslavenski] drugovi tako dugo računati, dok ćemo vidjeti, da rađe svijesno za dobrobit cijelog staleža i dok ćemo uz dobru volju moći konstatovati, da izlažu sve svoje snage, ne prezajući ni pred žrtvama ako bude potrebne da se pomenuti cilj postigne. Ispuni li se ovo – a mi se nadamo da hoće – onda smo se ogromnim [...] korakom približili davnoj ideji o suradnji svih slavenskih i slavenski čuvstujućih muzičara [...] (ANONIM 1924a: 3).

За разлику од југословенских музичара који нису назначили које су словенске народе и националне савезе имали у виду могуће због тога што су желели да испитају општи степен заинтересованости, челници чехословачког Савеза били су знатно одређенији. Према речима њиховог секретара, отвореност за сарадњу постојала пре свега када је реч о југословенским музичарима у складу с „današnjom političkom konstelacijom“, а потом и пољским и бугарским музичарима уколико „shvate zajednički interes i priključe se k ovoj osnovici (sic!) [čehoslovačko-jugoslovenskoj]“ (ANONIM 1924a: 3). У оваквој заједници није било места за совјетске уметнике с обзиром на политичке прилике у Совјетском Савезу које су оцењене као „nesretne“, али се веровало да би у будућности и они могли да се припоје ако би се околности преокренуле (1924a: 3). Чехословаци су веровали да би требало обухватити и пријатељски настројене несловенске државе и њихова удружења у случају да и она у томе виде сврху.

Стиче се утисак да су југословенски музичари окупљени око листа *Jugoslavenski muzičar* показивали већи степен толеранције спрам совјетских колега и да нису у потпуности одбацивали могућност да и њих укључе у рад будуће (све)словенске конфедерације у мери у којој то не би нарушавало њене опште принципе. Томе, поред преписке и редовне размене информација с вођством Свесовјетског професионалног савеза уметничких радника (Всесоюзным профессиональным союзом работников искусств, ВСЕРАБИС) која је интензивирана од фебруара 1924. године, иде у прилог и специфично виђење изнето у одељку „O stanovištu prema Rusiji“ штампаном у августовском броју поменутог југословенског гласила из исте године. У њему је између осталог наведено:

U kombinacije o neakvim političkim promenama u Rusiji mi se ne upuštamo. [...] Ruski drugovi se nalaze u sklopu jedne velike radničke organizacije [...] koja je opet sastavni dio moskovske crvene sindikalne internacionale. Na tom osnovu nije moguće s njima sarađivati i nama ne preostaje drugo, nego da čekamo šta će vrijeme donesti (sic!). Mi želimo da budemo s ruskim drugovima u kontaktu, hoćemo da znamo kako oni žive, da pišemo kako se danas razvija muzički život u Rusiji. Zar ćemo se i dalje ograđivati zidovima političkih fikcija, prezira i laži, kad znamo, da u Čehoslov. [Čehoslovačkoj] čekaju tisuće i tisuće naših drugova i tolikih drugih inteligenata da, čim se pruži prva prilika, odu u Rusiju i nađu u njoj bolje uvjete za svoj život nego što im pruža njihova domovina?! Treba pripremati puteve za taj veliki rad! (Da spomenemo jednu činjenicu [...]: na ovogodišnji kongres slavenskih geografa i etnografa u Pragu poslala je i sovjetska Rusija svoje delegate). (ANONIM 1924b: 6).

Иако су недвосмислено били свесни идеолошких и организационих неподударности са совјетским удружењем које су биле непремостиве у контексту обједињеног деловања, чини се да су југословенски музичари видели потенцијал за неку врсту „лабаве колаборације“ са совјетским колегама. То је, без икакве сумње, представљало нетипичну позицију како међу словенским, тако и међу европским „сталешким“ организацијама у том периоду које су, у већини случајева, гажиле подозрење према сродним совјетским творевинама.

Поред Чехословака и Бугари су узели у разматрање југословенски предлог о словенској конфедерацији. Из доступних извештаја сазнаје се да је тим поводом вођство бугарског Савеза професионалних музичара (Съюз на професионалните музиканти в България) намеравало да с југословенским колегама ради на детаљној разради плана о заједничкој организацији како словенској, тако и евентуално балканској (југословенско-бугарској) (ANONIM 1924б: 6). Да би се све реализовало што ефикасније, требало је да председник бугарског Савеза дође у Краљевину СХС и састане се с руководством југословенског Савеза.

Ипак, упркос томе што су с пуно пажње приступили ширењу идеје о формирању заједничког словенског савеза и што је за то, рекло би се, постојала подршка с различитих страна, крајем 1924. године након конституисања Међународне уније музичара (International Musiker Union) са седиштем у Бечу која је, поред бројних удружења музичара из Европе обухватила и она из Чехословачке и Пољске, одлучено је да се од ње одустане и приклони новооснованој организацији. Овакав потез образложен је стрепњом да би рад на словенском окупљању могао да отежа и поремети функционисање тек створене Уније (ANONIM 1924в: 5), али је могуће да је на то утицала чињеница да су најбројнија словенска удружења изван Совјетског Савеза постала њен део поверавајући јој заступање сопствених интереса у интернационалним оквирима. Ипак, како је потцртано у листу *Jugoslavenski muzičar* „napuštanjem ideje o slav. [slavenskoj] konfederaciji ne napuštamo i misao što uže saradnje, organizacione i duhovne, s ostalim slavenskim organizacijama muzičara“ (ANONIM 1924в: 5).

Доследност кључних људи у поменутом гласилу у спровођењу у дело тежње ка словенском зближавању посебно је дошла до изражаја у периоду од 1927. до 1929. године када се поред извештаја о раду „братских“ словенских организација, посебно оних из Бугарске и Совјетског Савеза, учестало појављују опсежни прегледи музичког живота, стваралачких тенденција и музичких институција из словенских земаља. Међу њима је посебно место заузимала серија текстова из пера једног од функционера бугарског Савеза и уредника часописа

Музикален њреџлед, А. П. Берсењева (псеудоним од Георги Стојанович /Стојанович/), који се радо одазивао позивима југословенских колега да упозна овдашње музичаре и јавност с различитим појавама у уметничкој и народној музици на простору Бугарске. Његова прва и најобимнија студија под називом „Bugarska muzika“ објављена је у пет делова у неколико бројева *Jugoslavenskog muzičara* током 1927. године.¹¹ Како су чланови редакције објаснили, то је представљало резултат намере да се југословенски читаоци упознају с музичким животом „bratskog naroda“ уз жељу да се с таквим подухватима настави у блиској будућности (BERSENJEV 1927: 7). Поред рада Берсењева, чији је циљ био да се представе историјско-теоријски оквири бугарске музике и њене савремене актуелизације, у току те године на страницама гласила Савеза музичара нашао се и чланак „Бугарска музичка творба“ прештампан из софијског листа *Музиканџи* с прегледом најзначајнијих савремених стваралаца по жанровима (оперска и симфонијска музика, уметничка обрада фолклора).¹²

О осетном порасту удела вести и текстова из Бугарске у листу *Jugoslavenski muzičar* у овом периоду сведочи и специјалан темат о бугарској музици из марта 1928. године који је обухватио четири чланка аутора из те земље (Димитар Хацигеоргијев /Хаджигеоргиев/, А. П. Берсењев, Андреј Георгијев /Георгиев/, Васил Димитров), као и приказе књига Добри Христова и Васиља Стојина, те збирке народних песама Јосифа Чешмеџијева (Чешмеджиев).¹³ Темат је, судећи према коментару редакционог одбора, настао као плод жеље да се јавности пласирају садржаји о музици словенских народа, затим чињенице да су добри односи с бугарским музичарима и стручњацима омогућили акумулирање разноврсног материјала о музичкој традицији с тог простора и, најзад, потребе да се допринесе једном од њихових „najviših ciljeva“: међусобном упознавању бугарских и југословенских музичара.

---

¹¹ Чланак је штампан у бројевима 3 (страна 7–8), 4 (страна 5–6), 5 (страна 6–7), 9 (страна 8–10) и 10. Поред тога, 1928. године појавио се још један текст Берсењева – „Bugarski muzičari i slavenska muzička uzajamnost“ (BERSENJEV 1928), док је наредне године у деловима публикован његов преглед развоја бугарске музичке културе („Bugarska muzička kultura“, 1929, 1, 5–7; „Bugarska muzička kultura, 1929, 3, 5–6).

¹² *Jugoslavenski muzičar*, 1927, 3, 8–9.

¹³ У трећем броју из 1928. године нашли су се следећи текстови: Dim[itar]. H[adži]. Georgiev, „Neophodno je potrebno da se upoznamo“, 1–2; A. P. Bersenjev, „Bugarska muzička kultura“, 2–3; Андреј Георгијев, „Музика у Бугарској“, 3–5; V. Dimitrov, „Dječje muzičke kitičice“ u Bugarskoj“, 5–6; Božidar Širola, „Bugarska muzikološka literatura. Dobri Hristov: Tehničeskija stroež na blgarskata narodna muzika. Vlastita naklada. Sofija 1928“, 6–7; Zlatko Grgošević, „Bugarska muzikološka literatura. Vasil Stojin: Blgarskata narodna muzika (Metrika i ritmika). Sofija 1927“, 7–8; B[ožidar]. Širola, „Makedonske pučke popijevke u obradbi Josipa Češmedžijeva“, 8–9.

Паралелно с порастом обима садржаја о музици у Бугарској, али и у Чехословачкој, на страницама гласила Савеза музичара у Краљевини СХС пажња је усмеравана на позиве за окупљање словенских музичара и стручњака који су пристизали с различитих страна укључујући и сâмо уредништво. Тако је у априлу 1927. исказана намера за оживљавањем иницијативе Милоја Милојевића у вези с оснивањем Свесловенског удружења за савремену музику и, заједно с тим, музичког фестивала на коме би била представљена новија дела словенских аутора. Оваква манифестација је појмљена као изузетно корисна за југословенске уметнике, јер би они добили прилику да прикажу своја дела у „snažnim muzičkim centrima“ попут Прага и тиме, како се веровало, „stvorili osnovku (sic!) za našu afirmaciju na izrazito internac. [internacionalnim] forumima koja se je do sada ograničavala na rijetke iznimke (Štolcer, sada Širola)“, као и могућност за међусобно упознавање стваралаца са словенских простора, што је сматрано „nasušnom potrebom“ (ANONIM 1927: 5). Подршку од уредништва добила је и вест о оснивању Словенског музиколошког удружења у априлу 1927. на подстрек неких од најзначајнијих стручњака из словенских земаља попут Здењека Неједлија (Zdeněk Nejedlý) и Владимира Хелферта (Vladimír Helfert), као и југословенског композитора и музиколога Божидара Широле, чији је један од првих подухвата било креирање периодичне научне публикације *Monumenta musicae slavica*.

Поред активности око конституисања словенских музичких организација и ангажман на представљању југословенске музике у словенским земљама било кроз концертне догађаје или кроз писану реч и музичко издаваштво наилазио је на веома позитиван одјек. С интересовањем је испраћено одржавање Фестивала југословенске музике у Прагу (6–8. новембар 1927) на коме су суделовале „najuglednije muzičke institucije bratskog češkog naroda: Državni konzervatorijum i Češka filharmonija“ (ŠIROLA 1927: 4) и изведена камерна и оркестарска остварења различитих генерација југословенских композитора,¹⁴ као и сарадња неколико музичких стручњака с ових простора с прашким листом *Тетро*.¹⁵ Подједнаку пажњу привукла је и колаборација Фрање Шидака и Божидара Широле с листом *Музикален њреглед* током 1928.

---

¹⁴ На првом концерту посвећеном камерној музици изведена су дела Луцијана Марије Шкерјанца, Антуна Добронића, Петра Коњовића, Миливоја Црвчанина, Крсте Одака и Јосипа Штолцера Славенског, док су на другом концерту у извођењу Чешке филхармоније представљења остварења Божидара Широле, Јосипа Штолцера Славенског, Луцијана Марије Шкерјанца и Емила Адамича. Према ŠIROLA 1927: 5.

¹⁵ Мисли се на прилоге који су се нашли у темату „Музика у Југославији“, у другом броју, управо поводом одржавања Фестивала југословенске музике. Аутори прилога били су Милоје Милојевић, Антон Лајовиц и Божидар Широла.

године, као и садржај месечника *Музикален живоѝ* који је почео да излази те године.¹⁶

Да је потребно да се још више развије и продуби размена са словенским музичарима која је интензивирана током 1927. и 1928. године указивао је уредник листа *Muzičar* Јарослав Шидак, најављујући као значајан корак у том правцу припрему посебних бројева посвећених чехословачкој и пољској музици, а као посебно охрабрујуће вести о оснивању Свесловенског певачког савеза и припреми за оснивање Свесловенског савеза позоришта (Š[IDA]к 1928: 7). Шидак је позвао и на коначно установљење Свесловенског удружења за савремену музику с чиме се започело 1924. године, али услед нејасних разлога није било значајних помака ни четири године касније. Он је у томе видео круну процеса културног интегрисања словенских народа и управо је зато тражио од Милоја Милојевића, као главног иницијатора, да објасни због чега је „ствар запела, јер само на тај начин се можемо надати да ће се идеја привести свом остварењу“ (Š[IDA]к 1928: 7). На његов позив убрзо је стигао одговор из бугарског Музичког савеза на чијем је годишњем (XII) конгресу 1928. расправљано о потреби прикључења таквом удружењу и његовог оживљавања. Закључак конгреса ове организације био је да треба да се подржи поменути иницијатива, што је уследило након надахнутог обраћања Андреја П. Берсењева у коме је он апеловао да се томе приступи у најкраћем року. Скраћена верзија конгресног иступа Берсењева нашла се на страницама новембарског броја *Muzičara* (BERSENJEV 1928), а, поред осталог, изузетно су интересантни аргументи које је изнео у прилог неопходности уласка бугарских музичара у ову свесловенску организацију:

Bugarskoj je neophodno potreban dodir sa slavenskim i tuđim svijetom. Na muzičkom području moglo bi se taj dodir najefikasnije realizirati samo posredstvom jednog društva, o kome sam već govorio i u kome bi učestvovali svi slavenski narodi. Bugarska neizostavno mora da mi se priključi. [...]

Ulaženje Bugarske u Sveslavensko društvo za savremenu muziku, koje zasada doduše postoji samo na papiru, nalaže još jedna okolnost. Poznato je da naši susjedi Srbi ne prezaju nipred kakvim sredstvima da si prisvoje makedonske popijevke nazivajući ih „južnosrpskima“. Oni navaljuju na ove nesumnjive tvorevine bugarskog duha, znajući da je u njima skrivena njegova najveća snaga. (BERSENJEV 1928: 7).

Како се из наведеног може закључити, један од кључних мотива бугарских музичара за учешће у Свесловенском удружењу није била само жеља за креирањем слојевитијих интеркултурних додирова с другим

---

¹⁶ Вид. „Muzički časopisi“, *Muzičar*, 1928, 5, 4–6.

словенским народима као корак ка пренебрегавању једне врсте културне изолованости и аутаркичности, већ, у великој мери, и прилика да се питање македонског фолклора разматра међу најпозванијим словенским ауторитетима и, како се очекивало, јасно потврди његово бугарско, а не српско порекло. Иако то није експлицитно истицано, проблем око македонског културног наслеђа који су бугарски музичари и стручњаци сматрали горућим вероватно је поред општих политичких неслагања представљао кључну препреку за колаборацију с београдским и српским музичарима и стручњацима из тог периода. Могуће је да се он репродуковао и у приступу Бугара различитим врстама свесловенских иницијатива у којима су српски представници имали удела, што не може да се са сигурношћу утврди на основу досадашњих истраживања. Ипак, као што ћемо указати у закључним разматрањима, бугарска позиција у вези са Свесловенским удружењем недвосмислено дочарава дистинктивност интереса и циљева који су стајали иза идеје о словенској културној интеграцији обликујући се према владајућим политичким околностима и идеолошкој оријентисаности интелектуалне елите појединачних словенских народа.

Када је реч о загребачким музичарима окупљеним око официјелног гласила Савеза музичара у Краљевини СХС/Југославији, приметно је да је интересовање за промовисање свесловенског обједињавања опало након 1929. године и да су најважније место у дискусијама постепено заузели проблеми у вези с економском кризом и „механизацијом музике“ (уп. Весић, Пено 2017: 102–103). Вести и догађаји из словенских земаља су и даље праћени, међутим, иста врста расположења спрам словенског зближавања испољена крајем двадесетих година прошлог века није обновљена у наредној деценији. Могуће је да је на то једним делом утицао неуспех у вези с покретањем рада Свесловенског удружења за савремену музику у који је полагана нада, међутим, није искључено ни то да су неповољне глобалне околности по музичарску професију условиле усредсређивање на „сталешку“, а не „културно-националну“ позицију, те, консеквентно, промену приоритета и фокуса. С обзиром на чињеницу да је својеврсно „сплашњавање“ свесловенског расположења током тридесетих година било приметно међу музичарима у читавој Краљевини Југославији, а не само у случају загребачке групације, евидентно је да су томе допринеле и друге околности, пре свега, демотивисаност спорашћу у реализовању свесловенских иницијатива, постојање неслагања међу представницима појединачних народа (поред српско-бугарских постојала су и српско-хрватска трвења), преусмеравање на националне (југословенске) оквире, утицај појачаног интересовања политичке и интелектуалне елите за међубалканску интеграцију (уп. Vesić 2017) итд.

Закључна разматрања

Наклоњеност идеји о словенском културном зближавању у кругу југословенских музичара, али и музичара из других словенских земаља, испољила се у веома израженом виду током двадесетих година прошлог столећа. Међу првима који су показали заинтересованост за такав подухват била је група загребачких музичара на челу с Франом/Фрањом Шидаком а, касније, и његовим сином Јарославом Шидаком најпре кроз иницијативу за оснивање заједничког словенског удружења музичара, а потом и кроз врло плодну сарадњу с организацијама и појединцима из словенских земаља. Активности ове групације поклапале су се са сродним активностима музичара из других крајева Југославије, као и Чехословачке, Пољске и Бугарске, што наговештавају подаци предочени у Табели бр. 1.¹⁷

ТАБЕЛА бр. 1. Хронолошки пресек кључних свесловенских и међусловенских иницијатива код југословенских и других словенских музичара током двадесетих година.

1923. (октобар) Предлог о оснивању Словенског савеза музичара (група око листа *Jugoslaven-ski muzičar / Muzičar*), Загреб

1924. (јун) Договор о оснивању Свесловенског удружења за савремену музику (Милоје Милојевић, Јан Бранбергер, Карл Жирак /*Jiráček*/, Матеуш Глињски /*Gliniski*/, Луцјан Камјењски), Праг*

1926. (април) Преговори Косте П. Манојловића и Добри Христова у вези с наступом Првог београдског певачког друштва у цркви Св. Александра Невског у Софији**

1927. (април) Свесловенско музиколошко удружење (Здењек Неједли, Владимир Хелферт, Божидар Широла), Беч

1927. (новембар) Фестивал југословенске музике у Прагу

1928. (март) Фестивал бугарске музике у Прагу

1928. (март) Специјалан број листа *Muzičar* посвећен бугарској музици, Загреб

1928. (април) Договор о оснивању Свесловенског певачког савеза, Праг

---

¹⁷ У оквиру табеле издвојили смо активности и догађаје који су непосредно проистицали из свесловенских настојања. Свакако, не треба занемарити чињеницу да се у овом периоду одвијала и интензивна културна сарадња између југословенских и словенских музичара, институција, организација и удружења, те посланстава и државних органа што је резултирало гостовањима концертних уметника и ансамбала, научном и академском разменом и сл. Уп. VEŠIĆ 2007: 70–74; ТОМАШЕВИЋ 2009; МИЛАНОВИЋ 2010.

* Вид. о томе у Милоје Милојевић (1925). „Уметнички преглед. ‘Свесловенско удружење за нову музику.’“ *Српски књижевни гласник*, књ. XVI, бр. 5, 378–382; Милоје Милојевић (1928). „Свесловенско удружење за савремену музику.“ *Музика*, 5/6, 147–151.

** Према Манојловић s. a.; уп. VEŠIĆ, PENO 2017: 20.

1928. (јун) Позив Јарослава Шидака за оживљавање Свесловенског удружења за савремену музику

1928. (јун) Посета Косте П. Манојловића Софији у име Југословенског народног одбора за помоћ жртвама у Бугарској (услед земљотреса у априлу те године) и учешће на конгресу Бугарског певачког савеза, Софија***

1928. (јул) Специјалан број листа *Музика* посвећен чехословачкој музичкој култури, Београд

1928. (август) Посета Емила Адамича Бугарској и обилазак бугарских градова с Борисом Гајдаровим, учитељем из Лома и уредником зборника *Јуношески дрӯар*****

1928. (септембар?) Бугарски музички савез подржао предлог о обнови Свесловенског удружења за савремену музику

1928. (децембар) Специјалан број листа *Музика* посвећен пољској музици, Београд

На основу изложене хронологије догађаја и активности југословенских и словенских музичара уочава се да је испољавање свесловенских стремљења достигло кулминацију током 1928. године. То је важило за различите групе словенских музичара без обзира на земље из којих су долазили. Изузетан степен разноврсности и учесталости размене која је тада успостављена показивао је не само одлучност словенских музичара да прокламоване програма преточе у конкретне акције, већ је указивао и на синхронизованост у њиховом деловању. Ипак, упркос наизглед успостављеној јединствености и сложености, нема сумње да су међу групацијама словенских музичара постојале разлике како у тумачењима словенске интеграције, тако и њеног значаја и сврсисходности. Оне су се могле уочити на примеру поимања функције заједничког словенског удружења међу бугарским музичарима, потом у приступу српских музичара према питању укључења Бугарске, у дискусијама између вођства хрватских и српских певачких друштава око концепције Свесловенског певачког савеза (ВАСИЋ 2014б; VEZIĆ 2017; MILANOVIĆ 2017), и, коначно, неподударним погледима на улогу совјетских музичара.

У погледу позиције једног дела функционера Савеза музичара у Краљевини СХС/Југославији спрам свесловенства постојао је низ паралела с позицијом других југословенских (београдских) уметника из тог периода. Посебно се то односило на идеолошка полазишта једних и других која су се умногоме ослањала на концепт словенске културне узајамности промовисаном у склопу неославистичких програма с краја XIX и почетка XX века насталих на подручју Аустроугарске међу припадницима интелектуалне елите словенских народа (уп. OBŠUST 2013: 215–222). Загребачка група је, чини се, најизразитије промовисала таква

*** Детаљније о томе вид. у GEORGIEVA 2017: 43; RISTIĆ 2017: 61–62.

**** Према GEORGIEVA 2017: 48.

гледишта одступајући од тумачења водећих српских интелектуалаца међуратног доба у којима се манифестовао критички однос према западноевропској култури с истицањем њене дехуманизованости и изви-топерености. Потврда тога видљива је у коментарима који су пратили иницијативе и активности сарадника *Jugoslavenskog muzičara / Muzičara*. Између осталог, иако је позив који је пољски композитор Л. М. Роговски (Rogowski) упутио словенским музичарима путем тог листа крајем 1927. пренет с одобравањем, уредништво се ипак индиректно оградило од појединих ставова које је он изнео закључујући да „ne [žele da] ulaze u [njihovu] oscijenu“ (Rogowski 1927: 5). С тим у вези, битно је напоменути да је Роговски био на трагу стајалишта која је донекле заступао Јован Цвијић, а знатно отвореније Милош Ђурић, залажући се за дистанцирање од западноевропских културних тековина, окретање наслеђу Истока, стварању самосвојне цивилизације и оживљавању јармом европских утицаја потиснутог словенског идентитета. Евроазијско-словенофилски наратив овог композитора додиривао се с наративом уредништва у једној тачки – неопходности развијања ближе сарадње између Словена и њихове интензивније културне размене.

Мада ни београдски музичари углавном нису посматрали свесловенство кроз призму одбацивања западноевропских вредности и културних достигнућа (уп. Васић 2016: 216–218), неподударност спрам загребачких музичара долазила је до изражаја у разумевању улоге појединачних словенских народа у овом процесу. Наиме, док је у Београду пажња највише усмеравана на чехословачке и пољске уметнике,¹⁸ група око *Jugoslavenskog muzičara / Muzičara* је осим с Чехословацима, развила плодну колаборацију с Бугарима, а у мањој мери и совјетским музичарима. Југословенско-бугарско зближавање које је промовисано у кругу утицајних чланова Савеза музичара током двадесетих година прошлог века у великој мери је било у несагласју с тада владајућим гледиштима српске политичке и интелектуалне елите, тачније наглашеној нетрпељивости, одбојности и суревњивости према источним суседима. Такво одступање несумњиво је имало корена у чињеници да загребачки музичари у приступу Бугарима нису били оптерећени баластом супротстављених политичких и културних интереса („македонско питање“) и ратних траума попут њихових српских колега (уп. Ристић 2017), те да су, самим тим, могли без већих препрека и задршке да подстичу сваки вид међусобне сарадње. Да истоветна си-

---

¹⁸ О томе је сведочила културна и уметничка размена из тог периода у виду концертних догађаја, сарадње између музичких часописа, организација, појединаца итд. Вид. детаљније у Турлаков 1994; Галић 1996; Пеловић 2004; Томашевић 2009; Милановић 2010; Васић 2014а; Вешић 2016; Милановић 2017.

туација није била могућа у Београду указивао је отпор који су политички званичници и бројна удружења изражавали према ретким покушајима промоције бугарске музичке традиције у овом делу Краљевине. То потврђују сведочанства Косте П. Манојловића, једног од малобројних српских музичара који се трудио да превазиђе дискрепанцу с Бугарима још од средине двадесетих година прошлог века кроз деловање у Јужнословенском певачком савезу, али и шири културни ангажман (Манојловић s. a.; уп. GEORGIEVA 2017; MILANOVIĆ 2017; RISTIĆ 2017; VESIĆ, PENO 2017).

Да ли је интензивна сарадња загребачких и бугарских музичара и стручњака била искључиво плод непостојања политичких конфронтација између хрватске и бугарске елите или су иза тога стајали и други, „субверзивни“ разлози¹⁹ није могуће с прецизношћу утврдити, међутим, она је свакако представљала допринос актуелизовању свесловенских тежњи на југословенском простору. Ово се односи и на успостављање контакта са совјетским музичарима који су у потпуности били изопштени из разматрања словенске узајамности у другим југословенским крајевима. Колико се деловање загребачке групе у наведеном контексту поклапало с активностима других групација међу хрватском интелектуалном и политичком елитом остаје да се утврди у будућим истраживањима. То би, заједно с анализом ангажмана словеначких музичара и интелектуалаца, дало потпунију слику експанзије свесловенства у међуратној Југославији и различитих димензија тог процеса.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ВАСИЋ, Александар. „Музички еласник (1922): естетички и идеолошки аспекти.“ *Музиколоџија* 9 (2009): 97–111.
- ВАСИЋ, Александар. „Словенофилство и српска музикографија између светских ратова.“ *Зборник Мајнице српске за сценске уметности и музику* 50 (2014а): 119–131.
- ВАСИЋ, Александар. „Два погледа на југословенство у српској музичкој периодици међуратног доба.“ *Музиколоџија* 17 (2014б): 155–166.
- ВЕСИЋ, Ивана. *Конструисање српске музичке традиције у периоду између два светска рата: улога идеолошких подела у српској политичкој и интелектуалној елити*. докторска дисертација у рукопису, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2016.
- ВЕСИЋ, Ивана, Весна Пено. *Између уметности и живота. О делатности удружења музичара у Краљевини СХС/Југославији*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 2017.

---

¹⁹ Део хрватске политичке и интелектуалне елите окупљен око вође Хрватске републиканске сељачке странке (од 1925. Хрватска сељачка странка) Стјепана Радића сматрао је сарадњу с Бугарском током двадесетих година прошлог века као средство успостављања противтеже српским политичким снагама и уједно реализовања сопствених националних интереса. О томе какву је улогу имала идеја о југословенско-бугарском зближавању у деловању самог Радића и Х(Р)СС-а вид. детаљније у Ристић 2017: 550–569.

- ГАЛИЋ, Милица. „Контакти Милоја Милојевића са чешким музичарима.“ *Нови звук – интернационални часопис за музику* 7 (1996): 63–78.
- МАНОЈЛОВИЋ, Коста П. „Мој рад на југословенско-бугарском споразуму.“ рукопис, Архив Музиколошког института САНУ, без сигнатуре, s. a.
- МИЛАНОВИЋ, Биљана. „Часопис *Музика* као заступник југословенско-чехословачких музичких веза на измаку друге деценије 20. века.“ У: Милин, Мелита, Мирјана Веселиновић-Хофман (ур.). *Праг и студентски композиције из Краљевине Југославије. Поводом 100-годишњице рођења Сјанојла Рајчића и Војислава Вучковића*. Београд: Музиколошко друштво Србије, 2010, 143–162.
- ПЕЛОВИЋ, Роксанда. *Концертни животи у Београду (1919–1941)*. Београд: Универзитет уметности, Факултет музичке уметности, 2004.
- РИСТИЋ, Иван. „Између старих и нових изазова – Бугарска у политици Краљевине СХС 1926. године.“ *Токови историје* 2 (2013): 75–97.
- РИСТИЋ, Иван. *Бугарска у историји Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*. докторска дисертација у рукопису, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2017а.
- РИСТИЋ, Иван. „Смрт, страдање и сећање: Прилог проучавању политичке употребе смрти, страдања и колективног памћења на примеру српско-бугарских односа после Првог светског рата.“ *Токови историје* 2 (2017б): 37–77.
- ТОМАШЕВИЋ, Катарина. *На раскршћу Истикоа и Запада. О дијалогу традиционалног и модерног у српској музици (1918–1941)*. Београд – Нови Сад: Музиколошки институт САНУ – Матица српска, 2009.
- ТУРЛАКОВ, Слободан. *Летопис музичког живота у Београду (1840–1941)*. Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 1994.
- AGIĆIĆ, Damir. *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*. Zagreb: IBIS grafika, 2000.
- ANONIM. „Organizacioni pregled. Pitanje internacionalne konfederacije.“ *Jugoslavenski muzičar* 3 (1923): 4.
- ANONIM. „Naše veze s inostranstvom (Pitanje slavenske konfederacije muzičara).“ *Jugoslavenski muzičar* 3 (1924а): 2–4.
- ANONIM. „Internacionalna konfederacija muzičara.“ *Jugoslavenski muzičar* 8 (1924б): 5–6.
- ANONIM. „Internacionalna unija muzičara.“ *Jugoslavenski muzičar* 12 (1924в): 2–5.
- ANONIM. „Internacionalni organizacioni pregled.“ *Jugoslavenski muzičar* 4 (1927): 4–5.
- BERSENJEV, A. P. „Bugarska muzika I.“ *Jugoslavenski muzičar* 3 (1927): 7–8.
- BERSENJEV, A. P. „Bugarski muzičari i slavenska muzička uzajamnost.“ *Muzičar* 11 (1928): 6–8.
- BEZIĆ, Nada. “The Hrvatski pjevački savez [Croatian Choral Union] in its Breakthrough Decade of 1924–1934 and its Relation to the Južnoslovenski pevački savez [South-Slav Choral Union].” У: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (yp.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2017, 91–108.
- GEORGIEVA, Stefanka. “The Idea of South Slavic Unity among Bulgarian Musicians and Intellectuals in the Interwar Period.” У: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (yp.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2017, 37–56.
- GROSS, Mirjana. “Nacionalno-integracijske ideologije u Hrvata od kraja ilirizma do stvaranja Jugoslavije.” У: GROSS, Mirjana (yp.). *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*. Zagreb: Izvanredna naklada ‘Sveučilišna naklada Liber’, 1981, 283–306.
- MILANOVIĆ, Biljana. “The Contribution of Kosta P. Manojlović to the Foundation and Functioning of the South-Slavic Choral Union.” У: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić

- (yp.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification (1918–1941)*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2017, 56–82.
- OBŠUST, Kristijan. *Konstrukcija slovenstva u politici i nauci. Stvaranje (sve)slovenskih tradicija, ideološke koncepcije o slovenskom jedinstvu i njihove refleksije*. Beograd: Centar za alternativno društveno i kulturno delovanje, 2013.
- PETROVICH, Michael B. “Juraj Križanić: A Precursor of Pan-Slavism.” *The American Slavic and East European Review* 3/4 (1947): 75–92.
- RISTIĆ, Ivan. “Between Idealism and Political Reality: Kosta P. Manojlović, South Slavic Unity and Yugoslav-Bulgarian Relations in the 1920s.” Y: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (yp.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2017, 57–64.
- ROGOWSKI, L. M. „Muzički pregled. Drugovima, slavenskim muzičarima.“ *Jugoslavenski muzičar* 11 (1927): 4–5.
- SHLAPENTOKH, Dmitry (ed.). *Russia between East and West. Scholarly Debates on Eurasianism*. Leiden – Boston: Brill, 2007.
- SPASOVA, Rozalina, Stefanka Georgieva. “Unknown Letters of Jakov Gotovac, Boris Papanopulo and Josip Štolcer Slavenski in Boris Gaidarov’s Archives (From the History of Bulgarian-Croatian Music Contacts between the 1920s and the 1940s).” *Arti Musices* 1 (2011): 5–35.
- VASIĆ, Aleksandar. “Serbian Music Writings Between the World Wars (1918–1941).” Y: ROMANOU, Katy (yp.). *Aspects of Greek and Serbian Music*. Athens: Edition Orpheus (M. Nikolaïdis and Company Co Music House), 2007, 93–106.
- VESIĆ, Ivana. *Između poetike i politike: polje muzičke produkcije u Srbiji u periodu između dva svetska rata i njegov odnos prema društvenoj stvarnosti*, diplomski rad u rukopisu, Beograd: Fakultet muzičke umetnosti, 2007.
- VESIĆ, Ivana. “The Balkans as the Core of European Civilization? Kosta P. Manojlović’s Collaboration with the Balkanski institut [Institute for Balkan Studies] in Belgrade (1934–1941).” Y: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (yp.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2017, 127–140.
- VESIĆ, Ivana. “Reflections of All-Slavic Political Ideals in the Narratives on Music: The Case of Yugoslav Music Journals in the Interwar Period.” Y: BALLESTER, Jordi, Gèrman Gan Quesada (yp.). *Music Criticism 1900–1950*. Turnhout: Brepols, 2019 (у штампі).
- VESIĆ, Ivana, Vesna Peno. “Kosta P. Manojlović: A Portrait of the Artist and Intellectual in Turbulent Times.” Y: PENO, Vesna, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (yp.). *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 2017, 13–25.
- Š[IDA]K. „Славенска музичка узјамност.“ *Muzičar* 6 (1928): 7.
- ŠIDAK, Jaroslav. *Povijest hrvatskoga naroda*. Zagreb: Izdavačko poduzeće „Školska knjiga“, 1968.
- ŠIROLA, Božidar. „Muzički pregled. Naša muzika u inostranstvu.“ *Jugoslavenski muzičar* 12 (1927): 4–5.

Ivana S. Vesić

ALL-SLAVIC IDEA WITHIN THE ASSOCIATION OF MUSICIANS OF
THE KINGDOM OF SCS/YUGOSLAVIA IN THE 1920S:
INITIATIVES, ACTIVITIES, RESULTS

Summary

Although many Slavic peoples were given long-awaited political independence after the Great War, it did not suppress their strivings to attain stronger cultural bonds and cultural integration that thrived throughout the 19th century. In the new geopolitical circumstances, All-Slavism was mostly interpreted as a vehicle to actualize the potentials of Slavs to create cultural forms of universal value through a synthesis of opposing values of Western and Eastern civilizations. Despite the fact that its definitions varied significantly depending on the differences of ideological basis of individuals and groups that promoted it, the common ground represented a belief that Slavs shared the same world-views, values and spiritual properties and that this similarity needed to be used as an emancipatory tool – for mutual cultural exchange, support, development, and progress. In interwar Yugoslavia of 1920s, All-Slavism was particularly promoted among musicians and music specialists. Among the numerous keen supporters were the representatives of the Association of Musicians of the Kingdom of SCS/Yugoslavia gathered around the periodical *Jugoslavenski muzičar/Muzičar* (Yugoslav musician). Led by Fran/Franjo Šidak and Jaroslav Šidak, this group contributed to the expansion of All-Slavic tendencies in the Yugoslav public and music spheres. From 1923 to 1929, these musicians settled in Zagreb initiated numerous activities aimed at developing collaboration with Slavic musicians around Europe. Unlike many like-minded groups in different Slavic countries of the time, Zagreb musicians created friendly relations with their Soviet colleagues, specifically with the leaders of the Всесоюзным профессиональным союзом работников искусств, ВСЕРАБИС (All-Soviet Professional Association of Art Workers). During the five years of extensive exchange with other Slavic musicians and specialist, they established fruitful correspondence and cooperation with Bulgarian musicians, most of all with the high representatives of Bulgarian musical organizations. As a result of that, series of articles dealing with Bulgarian music history and musical life were published in *Jugoslavenski muzičar/Muzičar* together with detailed reports, while a number of essays of Yugoslav authors were reprinted in Bulgarian music journals.

Results of the analysis of type and extent of collaboration between Zagreb and other Slavic musicians were compared with the results of previous researches. The aim of this paper was to consider whether the efforts of this group corresponded with the related tendencies of Yugoslav and Slavic musicians, as well as with the dominant views and practices of the Yugoslav political and intellectual elite.

Keywords: All-Slavism, Association of Musicians of the Kingdom of SCS/Yugoslavia, Fran/Franjo Šidak, Jaroslav Šidak, *Jugoslavenski muzičar/Muzičar*.

